

Sepedi

Leleme la Gae le Mabokgoni a Bophelo

1

Kotara 2

Puku ye Kgolo

Kotara 2

Sepedi

Leleme la Gae le Mabokgoni a Bophelo

Puku ye Kgolo

Diteng

Lapa lešo

Beke 1	Mabokgoni a Bophelo: Malapa a go fapafapana.....	1
	Go Bala Mmogo: Letšatši la matswalo la Koko.....	2
Beke 2	Mabokgoni a Bophelo: Na karata ya go dumediša e dirwa bjang?.....	6
	Go Bala Mmogo: Karata ya go kgethega	7

Polokego ka gae

Beke 3	Mabokgoni a Bophelo: Dikotsi tša ka gae!.....	11
	Go Bala Mmogo: Legotlo la Toropong le Legotlo la Polaseng	12
Beke 4	Mabokgoni a Bophelo: Mello ya ka gae.....	16
	Go Bala Mmogo: Morena Mokoko wa go ikgantšha	17

Mmele wa ka

Beke 5	Mabokgoni a Bophelo: Mmele wa ka wa go makatšha	21
	Go Bala Mmogo: Mebele ya go fapafapana.....	22
Beke 6	Mabokgoni a Bophelo: Ka gare ga mmele wa ka.....	26
	Go Bala Mmogo: Paul o robegile letsogo	27
Beke 7	Mabokgoni a Bophelo: Dikwi tša gago.....	31
	Go Bala Mmogo: Monna wa borotho bja kgemere	32

Go boloka mmele wa ka

Beke 8	Mabokgoni a Bophelo: Go šireletšega kgahlanong le ditwatši.....	36
	Go Bala Mmogo: Busi le Koko	37
Beke 9	Mabokgoni a Bophelo: Melao ya ka phaphošing ya rena ya go ba kgahlanong le dikgoa.....	41
	Go Bala Mmogo: Kiki.....	42

Malapa a go fapafapana

Leina la ka ke Thando.
Yo ke mma wa ka, tate
wa ka le buti wa ka.

Leina la ka ke Amanda.
Yo ke mma wa ka le
boresi ba ka ba babedi.

Leina la ka ke Lerato.
Yo ke koko wa ka,
rakgadi wa ka le
batswala ba ka.

Beke 1 Mabokgoni a Bophelo

- Na malapa a a mararo a a swana?
- Na lapa le lengwe le le lengwe le fapana bjang?
- Na lapa leno le swana gannyane bjang le le lengwe la malapa a?

Letšatši la matswalo la Koko

Re thuša Mma.

Beke 1 Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Ke mang yo a bolelago?
(na e ka ba mošemanane
goba mosetsana goba
bobedi bja bona)
- Na lapa le le itokišetša
go dira eng?
- Na o gopola maina
a mangwe go tšwa
kanegelong ya go
balelwa godimo?
(Hlogo e re fa
tshedimošo.)

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Na leswao leo le lego
mafelelong a lefoko
ke eng?
- Šupa lentšu le, Mma.

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Bala lefoko la mafelelo
gore le kwagale bjalo
ka potšišo.

Ke mang yoo a lego
mojako?

Ke Tate le Malome!

Beke 1 Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Na Tate le Malome ba tlile le eng?
- Na o ka gopola gore ba tletše mang?
- Ke ka lebaka la eng matšoba e le a mapinki?

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Na o ka bona leswao la potšišo kae?
- Šupa lentšu le, Tate.

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Bala lefoko la mafelelo gore le kwagale bjalo ka potšišo.
- Na o na le malome? Na ke ba bagolo goba ke ba baswa?

Bjale ke mang yoo a lego mojako?

Ke Rakgadi le mafahla!

Beke 1 Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

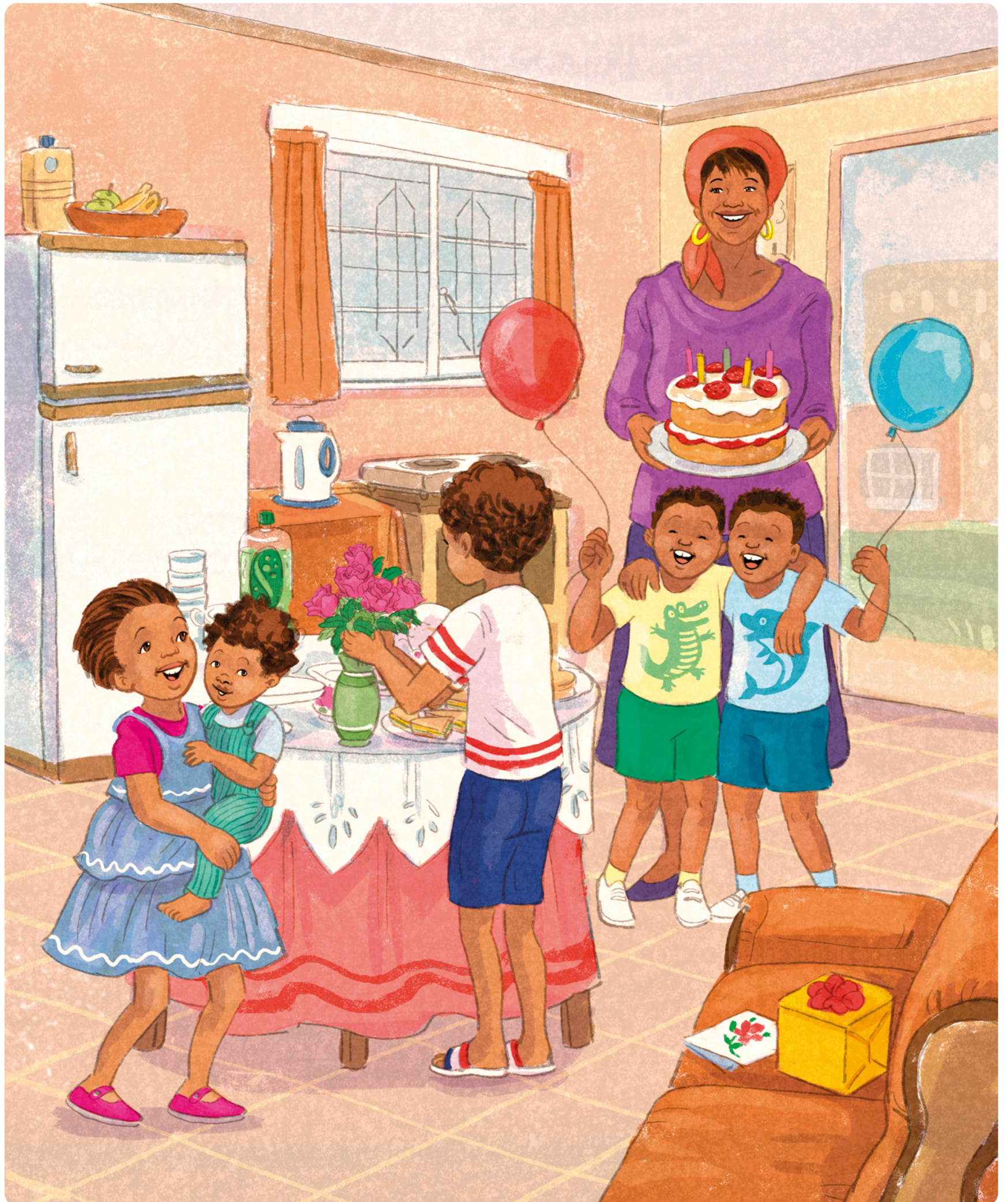
- Na Rakgadi o tlile le eng?
- Na mafahla a tlile le eng?
- Na dikerese tšeo di lego godimo ga khekhe di re botša eng?

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa leswao la makalo.
- Šupa leswao la potšišo.

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Bala lefoko la mafelelo gore le kwagale bjalo ka potšišo.
- Na wena o na le rakgadi goba bo motswala? (hlaloša tswalano.)

Bjale ke mang yoo a lego
mojako?

O gole, o gole Koko!

Beke 1 Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Na ke letšatši la mang la matswalo?
- Na o nagana gore Koko o thabile?
- Na e be e le semaka? Na o tseba bjang?
- Na ke dife tše dingwe tšeo ba nyakago go makatša Koko ka tšona?

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa lentšu le, **Koko**. Bitša medumo ya lona.
- Na leswao leo le lego mafelelong a lefoko ke eng?

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Na o ka bala bjang lefoko le go bontšha lethabo?
- Na ke efe mpho yeo o ka e fago Koko?

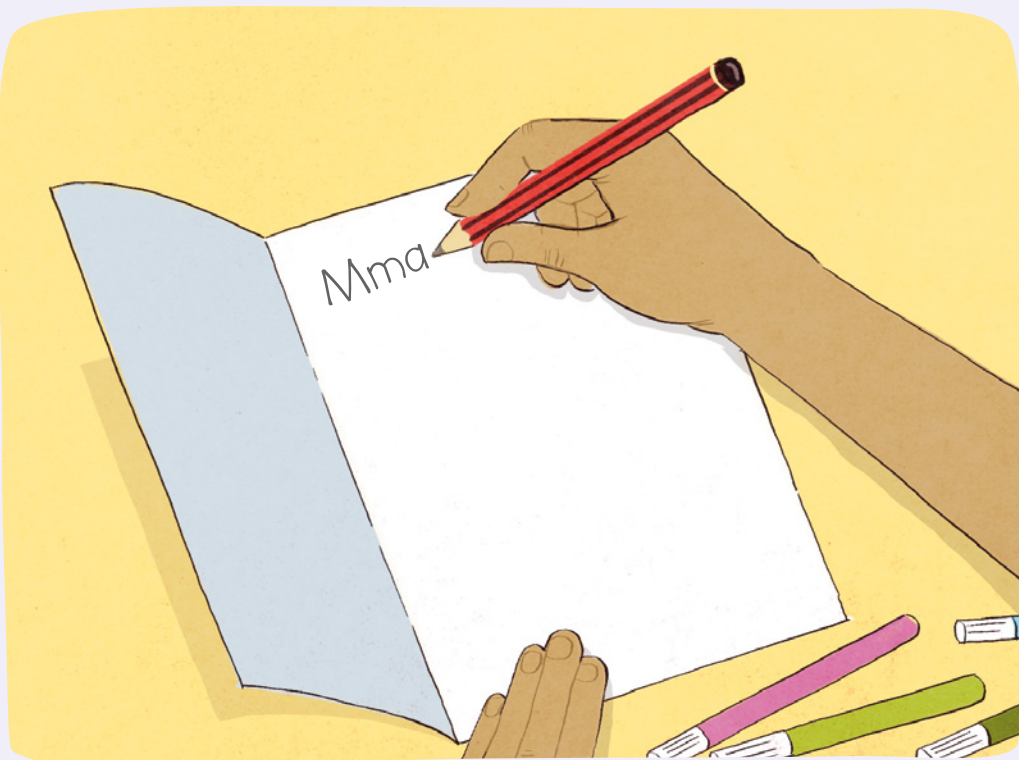
Na karata ya go dumediša e dirwa bjang?

1 Mena pampiri
ka bogare.

2 Thala seswantšho
ka pele.

3 Ngwala molaetša
ka gare.

4 Bea ka gare
ga omfolopo.

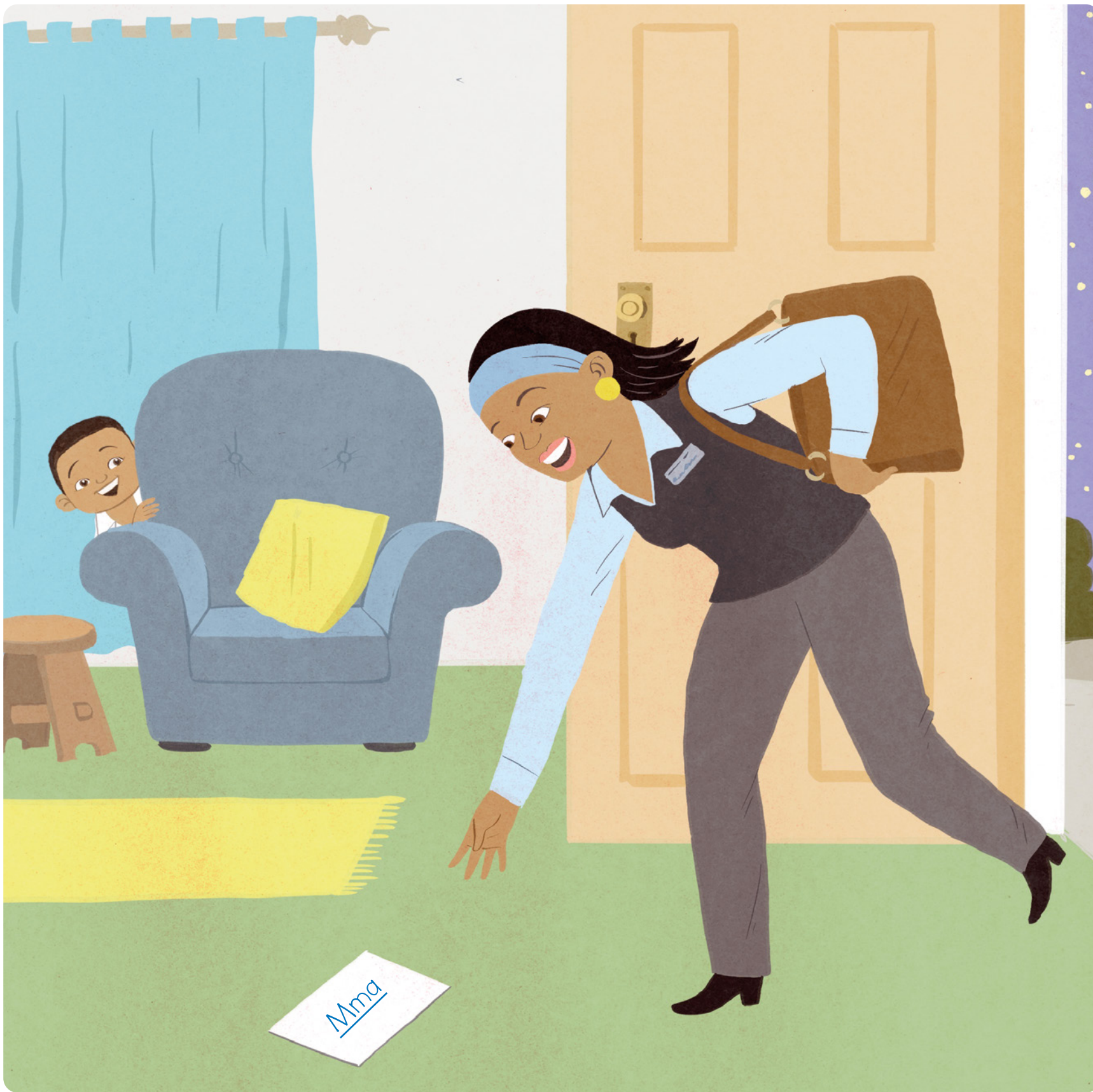
Beke 2

Mabokgoni a Bophelo

- Bolela ka ditaelo.
 - Na ke kae moo o bonego batho ba latela ditaelo? (Mma a apea ka go latela resipi ye mpsha, go beakanya thelebišene ye mpsha)
 - Na o lemoga eng ka ditaelo? (dipalo, kgato ka kgato, ka tatelano ye e itšego)
- Bolelang ka mabaka a go fa dikarata.

Karata ya go kgethega

Ke eng se?

Beke 2 Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Na o bona mang mo seswantšhong?
- Na o nagana gore go na le eng ka gare ga omfolopo? (*Hlogo ya kanegelo e fa tshedimošo.*)
- Ke mang yoo a khutilego?

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa hlogo ya kanegelo.
- Na o bona maswao a potšišo a makae mo letlakaleng le?

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Bala letlakala le bjalo ka ge eke o ipotšiša dipotšišo tše.

Ke ipotšiša gore go na le eng ka gare.

Karata! A seswantšho se sebotse!

Beke 2

Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Na go na le eng seswantšhong?
- Na o nagana gore karata e tšwa go mang? Hlaloša.

Letšatši 2: Go Tikhouta

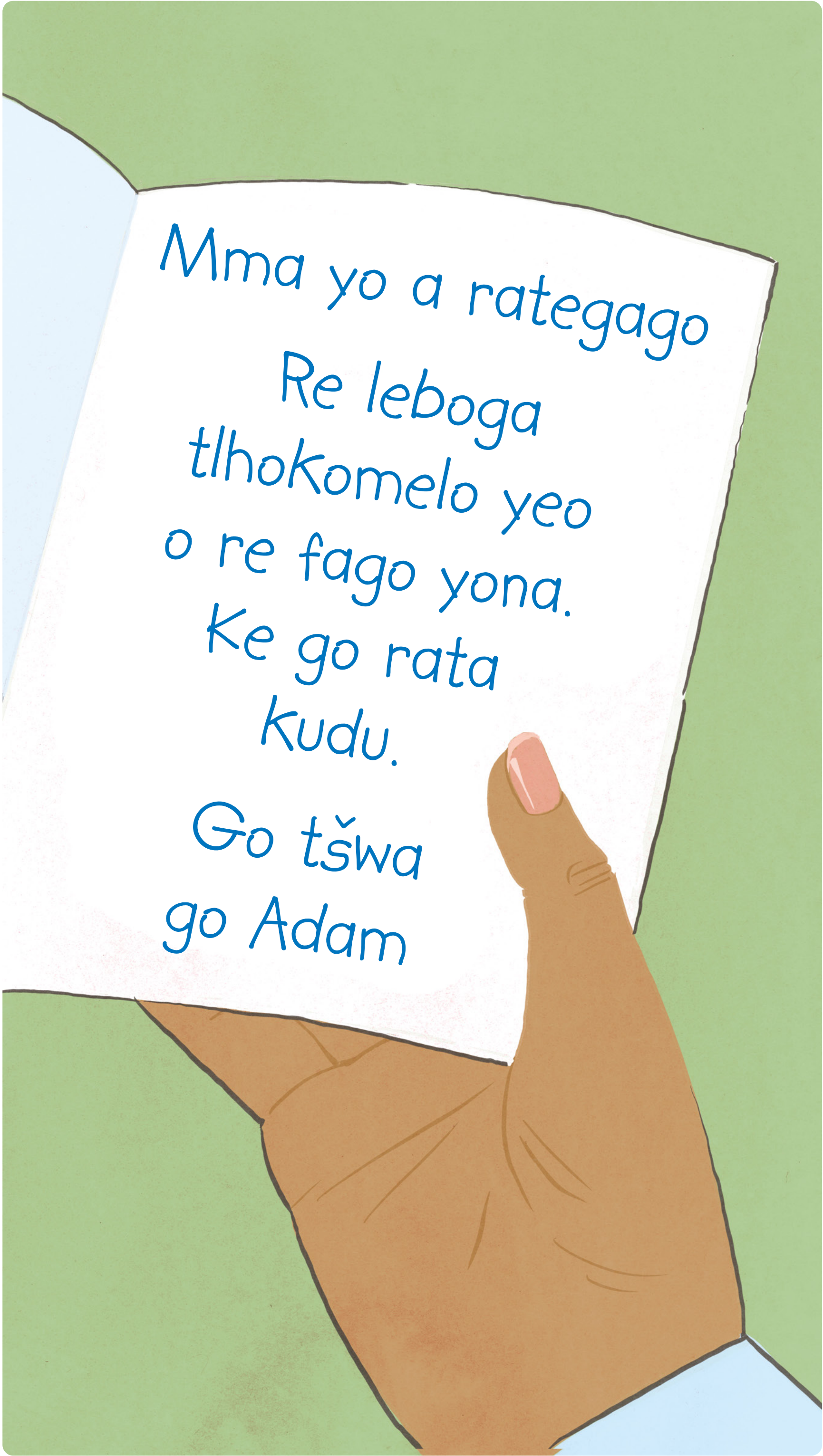
- Na go na le maswao a makae a makalo?
- Šupa lentšu le, **karata**. Bitša medumo ya lona.

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Bala letlakala le bjalo ka Mma a bolelela godimo.
- Ke dife diswantšho tše dingwe tšeo o di bonego godimo ga karata?

Ke ipotšiša gore e tšwa go mang.

A stylized illustration of a brown hand holding a white piece of paper. The paper has handwritten text in blue ink. The background is a solid green color.

Mma yo a rategago

Re leboga
tlhokomelo yeo
o re fago yona.
Ke go rata
kudu.

Go tšwa
go Adam

Beke 2

Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Na Adam ke mang?
- Na Mma o tla ikwa bjang ge a bala karata?

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa mantšu a Mma, rata le leboga.

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Bala molaetša godimo ga karata ka tlhokomelo.

Ke rata molaetša wo. Ke tlile go gokara Adam ka lethabo le legolo.

Beke 2 Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Ke ka lebaka la eng Mma a thabile?
- Na o nagana gore go tla direga eng sa go latela?

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa lentšu le, **molaetša**. Bitša modumo wa lona.
- Šupa lentšu le, **gokara**. Bitša medumo ya lona.

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Bala se bjalo ka ge eke ke Mma a bolela.
- Na ke dife dilo tše dingwe tšeo o ka di direlago motho yoo o mo ratago go laetša gore o mo hlokomela?

Dikotsi tša ka gae!

O se ke wa ...

bea menwana ya gago ka gare ga polaka.

kgoma dithapo tša go bulega tša motlakase.

šomiša thipa ye bogale ka bowena.

tšhela meetse a go bela ka bowena.

nwa dipilisi goba dihlare ka bowena.

raloka ka mankgwari.

Beke 3

Mabokgoni a Bophelo

Lebelela phousetara go hwetša dikgopolo tša go dula o bolokegile.

- Mpotšeng ka dikotsi tšeo di ilego tša direga ka malapeng a bolena.

- Na nkabe le di thibetše bjang?

Legotlo la Toropong le Legotlo la Polaseng

Beke 3

Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

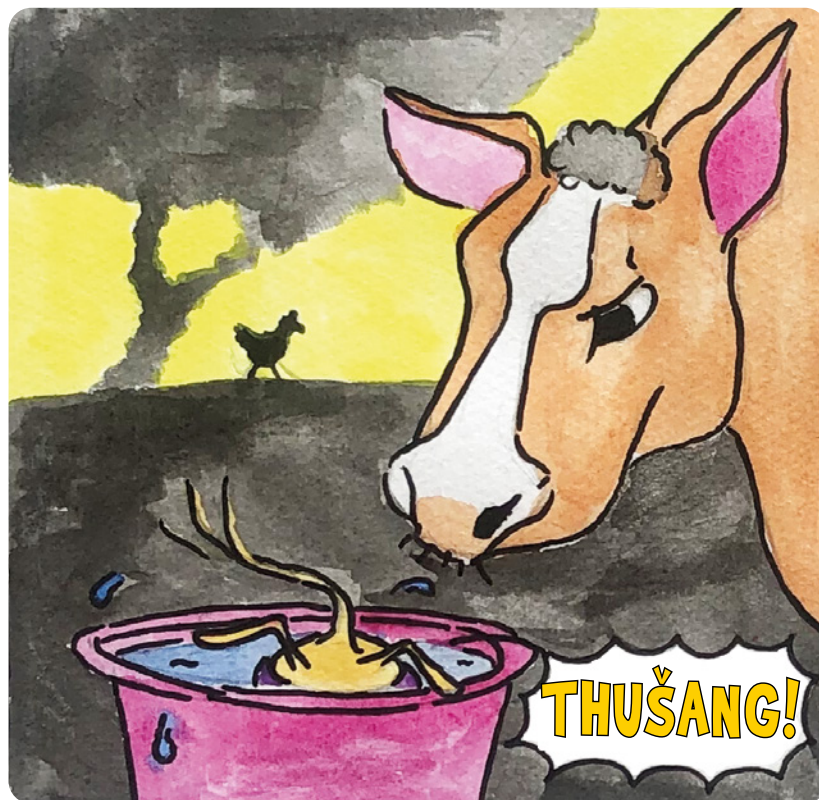
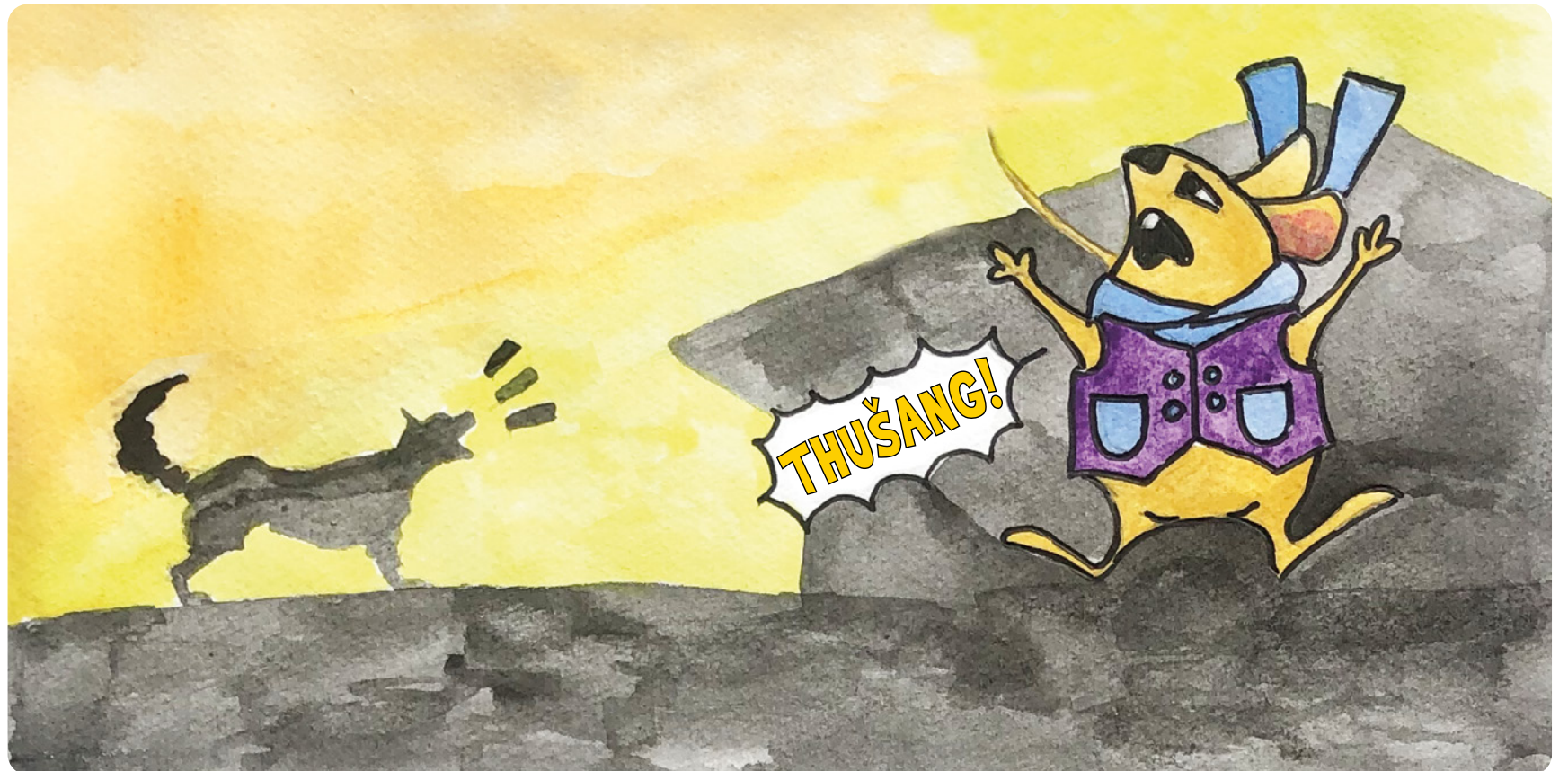
- Hlaloša seo se diregago seswantšhong se sengwe le se sengwe.
- Ke eng seo se lego kotsi kudu?

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa pudula ya mathomo ya go bolela gomme le boledišane gore pudula ke eng.
- Šupa dipudula ka moka.

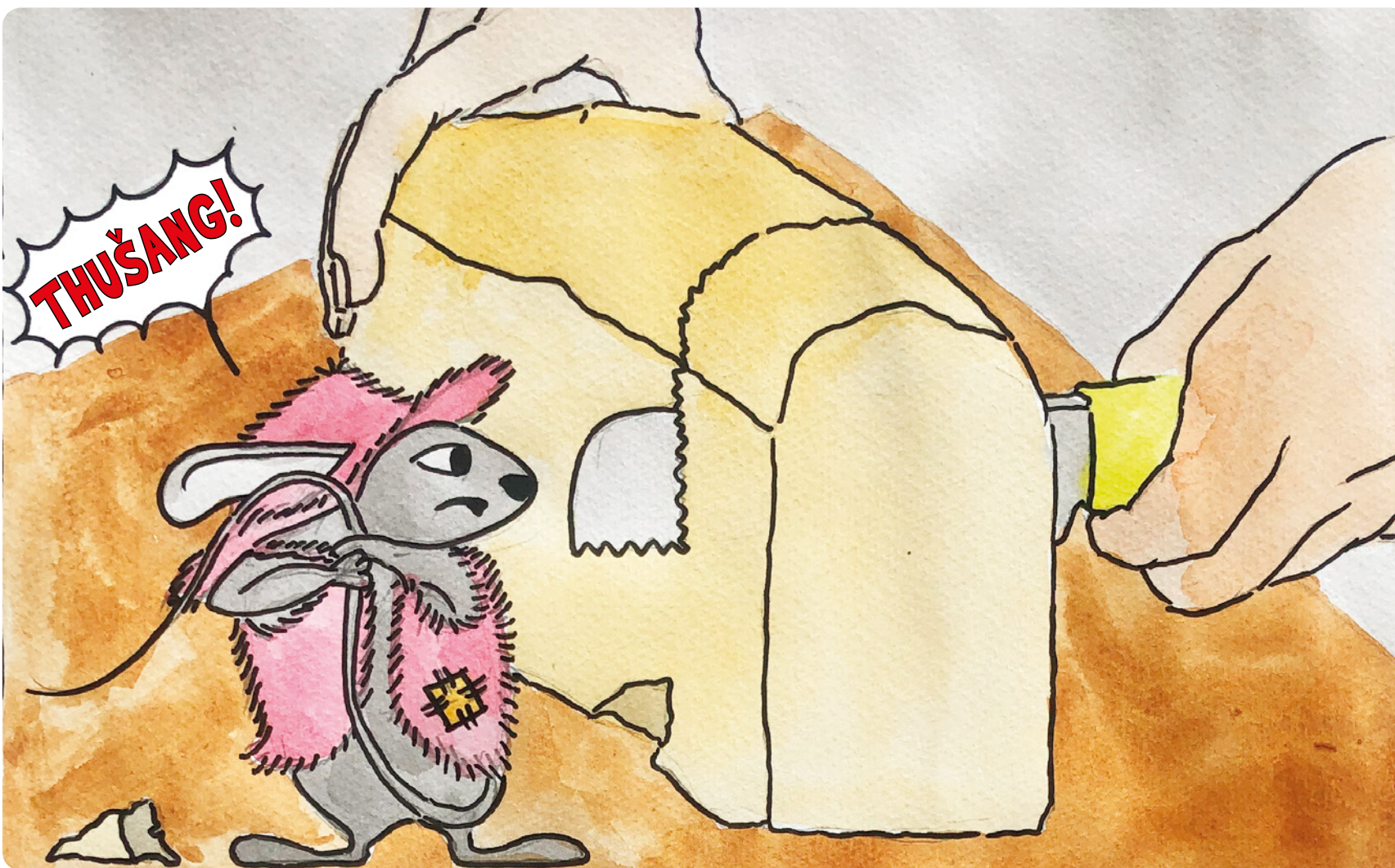
Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Bala dipudula ka tlhagišo.

Legotlo la Toropong le ile la ya polaseng. Go be go na le dikotsi tše ntši.

Legotlo la Polaseng le ile la ya toropong. Go be go na le dikotsi tše ntši.

Beke 3 Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Hlaloša seo se diregago seswantšhong se sengwe le se sengwe.
- Ke eng seo se lego kotsi kudu?

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa mantšu a, **polaseng, toropong, le dikotsi.**
- Na Legotlo la Polaseng le reng?

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Bala dipudula ka tlhagišo.

Legotlo la Toropong le ikwa le bolokegile ka gae ga lona.

Beke 3

Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Ke ka lebaka la eng Legotlo la Toropong le ikwa le bolokegile? (Le ikwa le bolokegile ka gae le dilo tšeo le di tsebago.)
- Ke eng seo se fetogilego go dira gore ka moraleng go bolokege? (diatla tša setofo, setofo se tswaletšwe, setofo se timilwe, dithipa di bolokegile, polaka e timilwe)

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa mantšu a, bolokegile le gae.

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Na ka moraleng wa geno go bolokegile bjang?

Legotlo la Polaseng le ikwa le bolokegile ka gae ga lona.

Beke 3 Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Ke ka lebaka la eng Legotlo la Polaseng le ikwa le bolokegile? (Le ikwa le bolokegile ka gae le dilo tšeo le di tsebago.)
- Ke eng seo se fetogilego go dira gore jarata e bolokege? (go dula kgole le mollo, pakete ga e na selo gape e ribegilwe, mpša e tseba legotlo)

Letšatši 2: Go Tikhouta

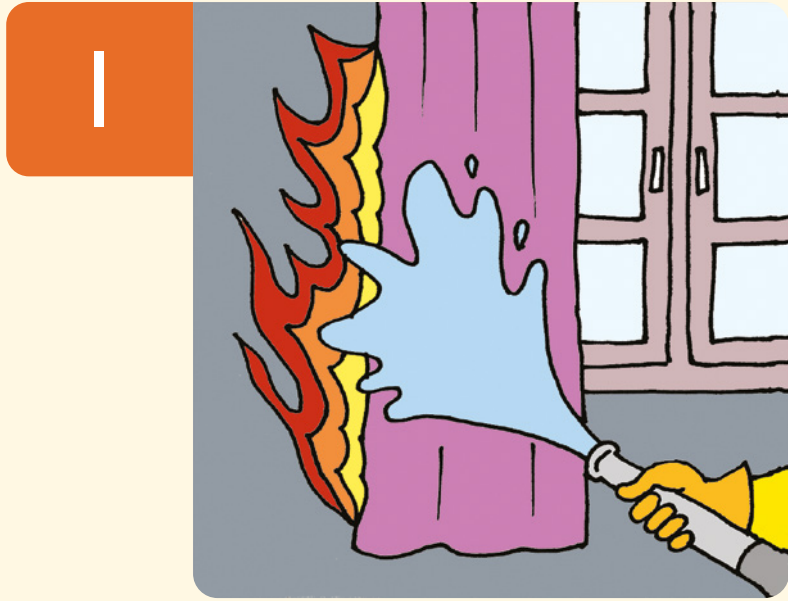
- Šupa mantšu a, bolokegile le gae.

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

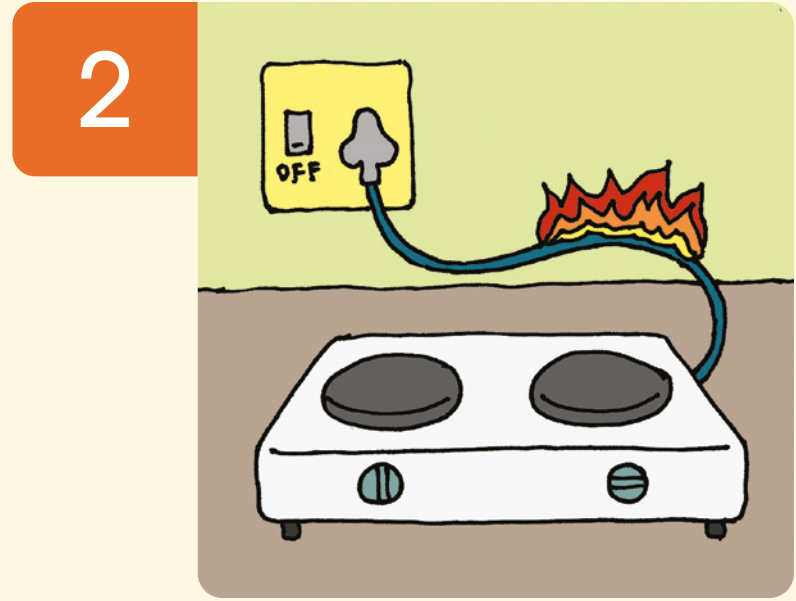
- Na jarata yeno e bolokegile bjang?
- Na o ka rata go ba Legotlo la Toropong goba Legotlo la Polaseng? Ke ka lebaka la eng?

Mello ya ka gae

Go na le mehuta ye mene ya mello.

Fenišara, digaretene le dikobo di ka swara mollo. Šomiša meetse go tima mollo.

Dithapo tša motlakase di ka swara mollo. Tima motlakase.

Oli ya go apea e ka swara mollo. Khupetša pane ka toulo goba kobo yeo e thapilego.

Peterolo goba pente di ka swara mollo. Meetse a ka se kgone go tima mollo wo. Šomiša setimamollo.

Ge go na le mollo, tšwela ka ntle, o dule ka ntle.
Goeletša o re, “Mollo!”

Beke 4

Mabokgoni a Bophelo

- Na fenišara le dikobo di ka swara bjang mollo? (*mankgwari, metšoko, legong leo le ka welago ka ntle ga sebešo*)
- Na fenišara e swara bjang mollo? (*dikgokaganyo tšeo di fošagetšego, dithapo tšeo di hlaramologilego goba di kgaogilego*)
- Na oli ya go apea e swara bjang mollo? (*ge e ka fiša kudu godimo ga setofo*)
- Na peterolo goba pente e swara bjang mollo? (*mankgwari goba motšoko – ke ka lebaka leo diteišene tša go tšhela peterolo di nago le molao wa go re ga go folwe.*)
- Na wo mongwe le wo mongwe wa mello ye o ka tingwa bjang?

Morena Mokoko wa go ikgantšha

Morena Mokoko o be
a ikgantšha.

Beke 4
Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Na ke ka lebaka la eng Morena Mokoko a itebeletše seiponeng? (*Lebelela hlogo ya kanegelo.*)
- Šupa pudula. Yona ke efe? Na mantšu a gona a reng?

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa hlogo ya kanegelo. Na e reng?

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Bala lefoko.
- Bala pudula ya go bolela bjalo o ka re ke wena Morena Mokoko.

Moh. Katse o ile toropong.

Beke 4

Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Ke ka lebaka la eng Moh. Katse a botša Morena Mokoko gore a se ke a bula lemati? (ke moeng)
- Na o kgona go bona serolorolo kgauswi le mehlare?

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Na Moh. Katse o reng?

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Bala pudula ya go bolela bjalo o ka re ke wena Moh. Katse.

Morena Mokoko o be a nnoši ka gae. Motho yo mongwe o ile a kokota.

Beke 4 Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Ke mang yoo a kokotago?
- Na o nagana gore ke ka lebaka la eng a nyaka go tsena?
- Ke ka lebaka la eng a na le mahlajana? (o itiriša eke o nyaka go bona mogwera yo mobotse)

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa mantšu a, **kokota** le **nnoši**.
- Ke ka lebaka la eng lentšu le, **KO-KO** le ngwadilwe ka mokgwa wa go fapana le a mangwe? (ke modumo)

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Tlatša lešata la go kokota.
- Bala dipudula ka tlhagišo.
- Na o nagana gore Morena Mokoko o swanetše go dira eng?
- Na o nagana gore o tla dira eng?

Morena Mokoko a bula lemati.

Beke 4

Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Ke ka lebaka la eng Morena Mokoko a butše lemati?
- Na o bona mang kgauswi le mehlare?

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Na Morena Mokoko o reng?
- Šupa lentšu le, **lemati**.

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Bala mafoko ka tlhagišo. Šomiša maswaodikga go go thuša.
- Na o nyaka gore kanegelo e fele bjang?

Na go diragetše eng sa go latela?

Mmele wa ka wa go makatšha

Mebele ya rena e na le ditho tše nne
tše kgolo:

• hlogo • mmele • maoto • matsogo

Beke 5

Mabokgoni a Bophelo

- Na bana ba ba dira eng? (amogela dikarabo tša go fapafapana: ba eme, ba nagana ba a myemyela, ba a hema)
- Na mebele e fapane ka ditsela? (boimaima goba bofefofefo, boso goba go taga, maoto a matelele/ditsebe tše nnyane, mahlo a matalaleratadima, talamorogo goba a masotho bjalo bjalo)
- Na go fapafapana mo go bohlokwa? (aowa, bana ka moka ke ba moswananoši le gona ba botse ka ditsela tša bona)
- Na se bohlokwa ke eng? (gore mebele ya rena e phele gabotse/e šome)
- Na ke ditho dife tše nne tša mmele tšeo re nago le tšona ka moka ga rena?

Mebele ya go fapafapana

Beke 5

Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Na diphepheng tše dingwe di na le mahlo a makae?
- Na noga e na le mahlo a makae?
- Bapetša phepheng le noga. (*palo ya maoto – palo ya mahlo; mmala; sebopego*)

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa lentšu le, **mahlo**.
- Na go na le mafoko a makae letlakaleng?
Na o tseba bjang?
(*ditlhakagolo, dikhutlo*)

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

Ge o bala, buša moya magareng ga lefoko le lengwe le le lengwe.

- Na batho ba na le mahlo a makae?
Maina a ditho tša go fapafapana a bitšwa eng? (*tlhaka ya leihlo, karolo ye ntsho ya leihlo, karolo ye tšhweu ya leihlo, ntšhikgolo, ntšhi*)
- Na diphepheng di bolaya bjang ditsongwa tša tšona? (*di loma ka mesela ya tšona*) Na dinoga di bolaya bjang ditsongwa tša tšona? (*di a loma*)
- Na re ka kgoma diphedi tše? Efa mabaka.
- Na re swanetše go di bolaya? (*ge go se bohlokwa aowa, bobedi bja tšona di bohlokwa ka ge di ka bolaya magotlo goba diphehli tše dingwe.*)

Diphepheng tše dingwe di na le mahlo a 12.

Noga e na le mahlo a 2.

Dišaka tše dingwe di na le meno a 300.

Phiri e na le meno a 32.

Beke 5
Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Na diphoofolo tše di swana bjang? (*melomo ye megolo, meno a mantši, mahlo a mabedi*)
- Na di fapana bjang? (*šaka e dula ka lewatleng, diphiri di dula nageng; dišaka di na le diphegwana, diphiri di na le maoto; dišaka di na le meno a mantši, diphiri di na le meno a 32*)
- Hlaloša: Meno a dišaka a šomišwa go bolaya ditsongwa tša tšona. Diphiri di na le meno a bogale kudu a go robaganya le go pšhatla marapo.

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa lentšu le, **meno**.

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Ge o bala, buša moya magareng ga lefoko le lengwe le le lengwe.
- Na molomo wa motho o ka dira eng? (*go bolela, go ja, go letša molodi, go kwa tatso, go myemyela*)
 - Ke dife ditho tša go fapafapana tša molomo wa motho? (*dipounama, meno, leleme, marinini*)
 - Na batho ba na le meno a go loma le meno a go ja go swana le phiri? (*ee*)

Letšatši 1: Kwešišo

- Na mapogo le diphala di swana bjang? (ditsebe tše pedi, maoto a mane, mesela)
- Na ditsebe tša tšona di fapana bjang? (bogolo – diphala di na le ditsebe tše kgolo, di a tsongwa, ka gona, di swanetše go kwa gabotse)
- Na maoto a tšona a fapana bjang? (lepogo le na le marofa/phala e na le ditlhako)
- Ke eng se sengwe seo se fapanago? (matlalo – mabala le go hloka mabala; dinaka; ditedu)

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa lentšu le, ditsebe.

Lepogo le na le ditsebe tše nnyane.

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Ge o bala, buša moya magareng ga lefoko le lengwe le le lengwe.
- Na ditho tša go fapafapana tša leoto la gago ke dife? (serope, potane, kokoilane, letolo)
 - Na o ka kitima ka lebelo la go swana le la lepogo? (aowa, mapogo ke diphoofolo tša go kitima kukududu mabelo a makopana kua nageng, di kitima ka lebelo kudu go feta batho)

Phala e na le ditsebe tše kgolo.

Lenong le na le maoto
a mabedi.

Bana le bona ba na le maoto
a mabedi.

Beke 5
Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Na batho ba swana bjang le dinonyana? (*mahlo, maoto*)
- Na ba fapana bjang? (*dinonyana di kgona go fofa, batho ga ba kgone; mafofa/meriri; diphego/matsogo; molomo wa ntlha/molomo*)

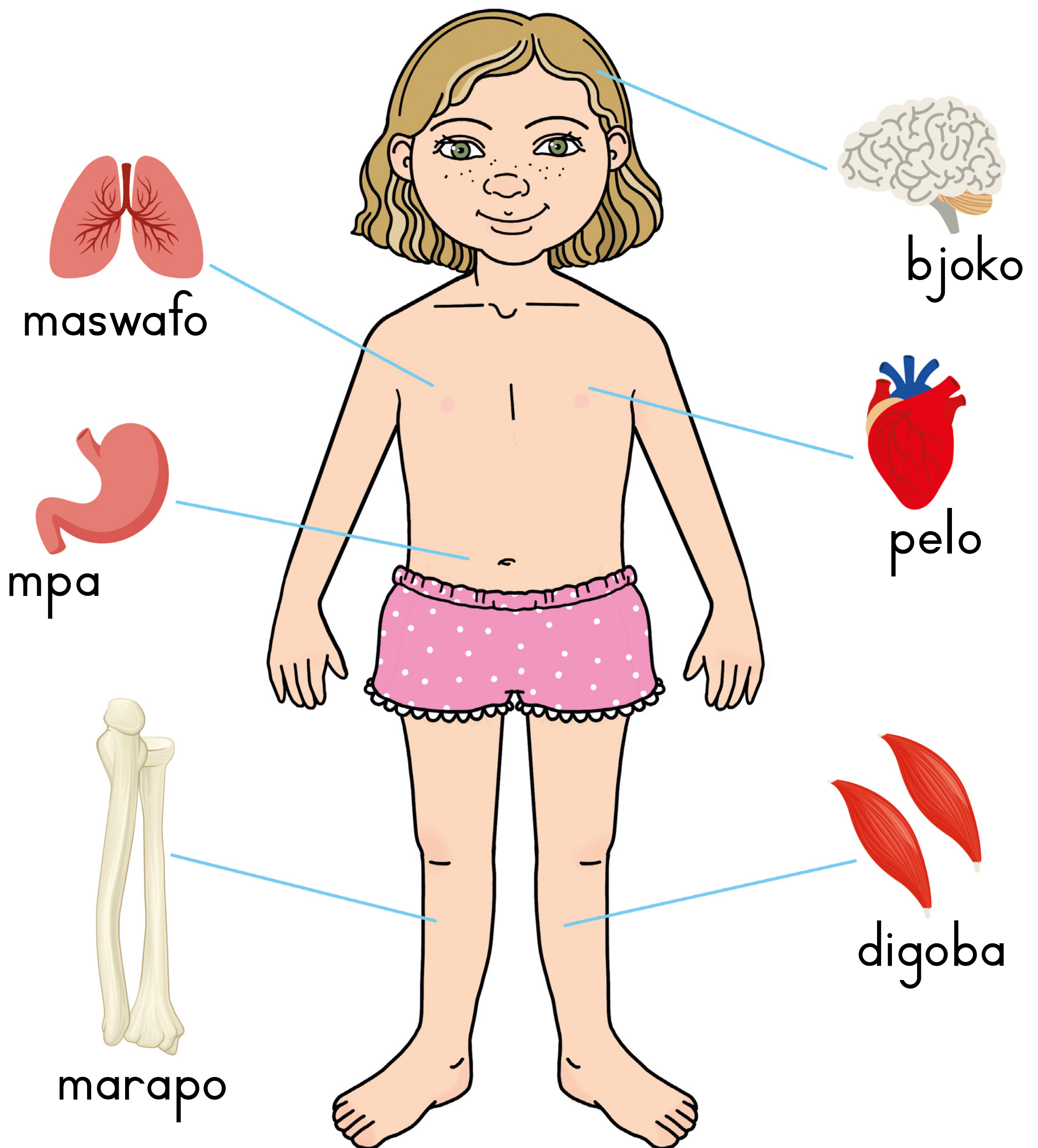
Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa lentšu le, **maoto**.

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Ge o bala, buša moya magareng ga lefoko le lengwe le le lengwe.
- Na re na le eng mo mebeleng ya rena legatong la mafofa? (*meriri*)
 - Na melomo ya rena e fapana bjang le ya dinonyana? (*batho ba na le melomo, dinonyana di na le melongwana ya dintlhana*)
 - Na gare ga diphego le matsogo o ka rata go ba le eng?

Ka gare ga mmele wa ka

Beke 6

Mabokgoni a Bophelo

- Ka gare ga mmele wa gago go na le marapo. Marapo a thekga mmele.
- Go na le digoba tšeo di go thušago go sepela.
- Ge o ka itshega, go tla tšwa madi. Pelo ya gago e pompa madi go dikologa mmele wa gago.
- Ge o hemela teng, moya o tsena ka maswafong a gago.
- Dijo tšeo o di jago di ya ka mpeng ya gago ke moka tša fetela ka maleng a gago.
- O šomiša bjoko bja gago go nagana. Bjona bo šireleditšwa ke legata la hlogo.

Paul o robegile letsogo

Paul o wele gomme
a robega letsogo.

Beke 6

Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Na Paul o be a dira eng pele ga ge a ka gobala letsogo?
- Na Paul o gobetše bjang letsogo la gagwe?

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa mantšu a, gobala le letsogo.

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Bala lefoko ka tlhagišo.
- Na o kile wa ikgobatša?

Letšatši 1: Kwešišo

- Na Paul o išitšwe ke mang bookelong?
- Na Paul o be a thabetše go bona mmagwe? Ke ka lebaka la eng?
- Na ke tshedimošo efe yeo e lego godimo ga foromo?

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Na Paul o rileng?

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Bala lefoko le pudula ya go bolela ka tlhagišo.
- Na o kile wa ya bookelong? Na mma wa gago o be a le gona? Na mooki o go botšišitše dipotšišo dife?

Paul o ile bookelong.

Paul o dirile x-ray. Lerapo la letsogo la gagwe le be le robegile.

Beke 6

Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Na o a tseba gore mohuta wo wa seswantšho o bitšwa eng? (X-ray – ke mohuta wa senepe seo se bontšha go marapo a ka tlase ga letlalo la gago)
- Na ke mang motho yoo a aperego jase ye tšhweu? (ngaka)
- Na ngaka o tsebile bjang gore lerapo le robegile? (o kgona go bona moo go robegilego)

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa mantšu a, lerapo le robegile.

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Bala lefoko. Bala pudula ya go bolela ka tlhagišo.
- Na o kile wa dira X-ray? Re anegele ka yona.

Letšatši 1: Kwešišo

- Na letsogo la Paul le rwešitšwe eng? (samente)
- Ke ka lebaka la eng a rwala samente letsogong la gagwe? (go thekga letsogo la gagwe gore marapo a fole)
- Na Paul a ka kgona go dira eng ka letsogo la gagwe le le gobetšego? (a ka kgona go sepetša menwana ya gagwe fela)

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Ke eng seo se ngwadilwego letlapeng?

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Bala lefoko leo le lego letlapeng.
- Na phaphoši ya rena e kile ya ba le ditaba tša go swana le tše? Na ke ditaba tše botse goba tše mpe?
- Na go na le yo o mo tsebago yoo a kilego a robega lerapo? Re anegele ka seo.

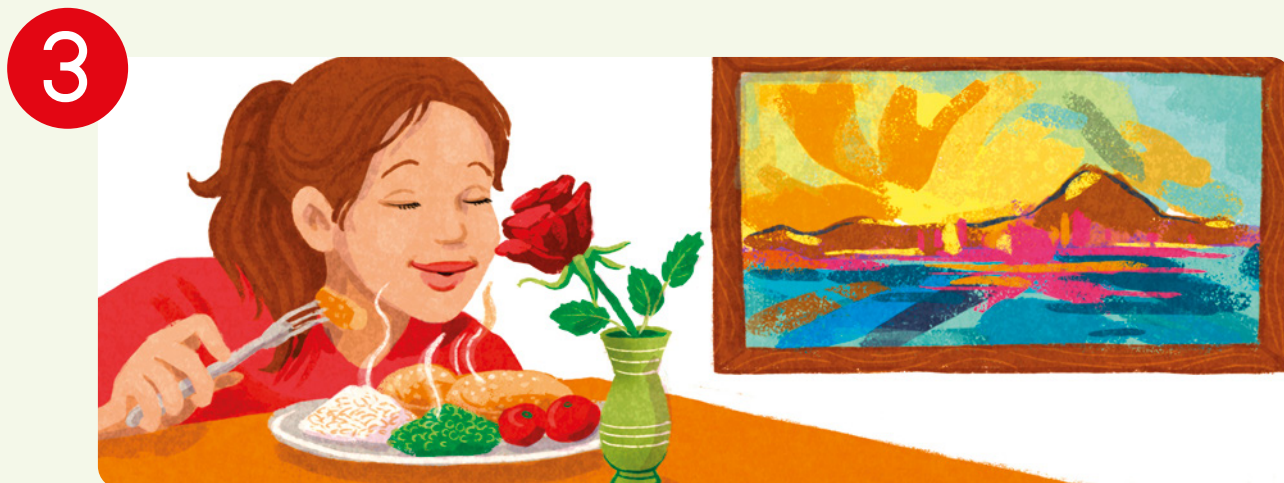
Letso go la Paul le
rwešitšwe samente.

Dikwi tša gago

Pono O ka kgona go bona letšatši le mebala efela o ka se kgone go bona leswiswing!

2 Go theeletša O ka kgona go theeletša dinonyana le mmino efela o ka se kgone go kwa seboko ge se sepela!

Monkgo O ka kgona go nkgelela dijo le matšoba efela o ka se kgone go nkgelela mebala!

4 Kgoma O ka kgona go kgoma aese le lefofa efela o ka se kgome lerato!

Tatso O ka kgona go kwa tatso ya swikiri le letswai efela o ka se kgone go kwa tatso ya moya!

Beke 7

Mabokgoni a Bophelo

- Mebele ya rena ya go makatša e na le dikwi tše hlano.
- Na ke dife dilo tše botse tšeo o ratago go di lebelela?
 - Na ke medumo efe yeo o ratago go ekwa?

- Ke eng seo o nyakago go se kgoma?
- Ke dijo dife tšeo o ratago go kwa tatso ya tšona?

Monna wa borotho bja kgemere

Monna wa borotho bja kgemere o be a nkga gabosana.

Beke 7

Go Bala Mmogo

Ka morago ga go bala, bitšang mantšu a mmogo: Kitima, kitima ka lebelo ka moo o ka kgonago. O ka se ntshware, ke nna Monna wa borotho bja kgemere!

Letšatši 1: Kwešišo

- Na mosadi o dira eng?
- Na borotho bja kgemere ke eng? (khekhe) Na borotho bo nkgelela go swana le eng?
- Ke ka lebaka la eng Monna wa borotho bja kgemere a tšhaba? (ga a nyake go lewa)

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa lentšu le, **kitima**.
- Ke lefe lentšu leo le lego ka gare ga pudula ya go bolela?

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Biletša lentšu le godimo, **ema**.
- Na o kile wa nkgelela selo se se bose seo se apeilwego? E be e le eng?
- Na o šomiša eng go nkgelela? (nko)

Efela o ile a taboga a kitima!

Mokgekolo, Kgomo le Kolobe, ka moka ba ile ba kitimiša Monna wa borotheo bja Kgemere.

Beke 7

Go Bala Mmogo

Ka morago ga go bala, bolelang poeletšo ye mmogo:
Kitima, kitima ka lebelo ka moo o ka kgonago.
O ka se ntshware, ke nna Monna wa borotheo bja kgemere!

Letšatši 1: Kwešišo

- Ke mang wa go kitimiša Monna wa borotheo bja Kgemere?
- Ke ka lebaka la eng ka moka ba mo kitimiša? (ka moka ga bona ba nyaka go mo ja.)
- Ke ka lebaka la eng a tšhaba? (ga a nyake go lewa.)

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa fegelwana lefokong la mathomo. Ge o bala, o a ema goba wa khutša gannyane moo go lego fegelwana.
- Ke ka lebaka la eng go na le maswao a makalo ka gare ga pudula ya go bolela? (ba a goeletša)

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Bala lefoko. O gopole fegelwana.
- Biletša godimo mantšu ao a lego ka gare ga pudula ya go bolela.
- Na o nagana gore kanegelo ye ke ya nnete? Ke ka lebaka la eng o nagana gore ke ya nnete goba goba ke ka lebaka la eng o nagana gore ke ya maitirelo?

Monna wa borotho bja kgemere o ile a bona noka.

Beke 7

Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Na Kwena e tsebile bjang gore Monna wa borotho bja kgemere o mathateng?
- Na Kwena e bontšha botho?
- Na Kwena tloga e nyaka go dira eng?
- Lebanya dikaratamantšu le mantšu: **noka** le **lešata**.

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa maswao a go bolela? Hlaloša gore mošomo wa ona ke ofe. Ke mang yoo a bolelago?

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Bala lefoko.
- Bala mantšu ao a lego ka gare ga maswao a go bolela go swana le kwena. (*ka lentšu la makgwakgwa*)
- Balela godimo mantšu ao a lego ka gare ga dipudula tša go bolelela.
- Ke mokgwa ofe wo mongwe woo Monna wa borotho bja kgemere a ka bego a o šomišitse go tshela noka?

Kwena e ile ya kwa lešata.
“Ke tla go tshediša noka,”
Kwena ya realo.

Efela Kwena e jele Monna
wa borotho bja kgemere
ya mo fetša! O be a na le
tatso ye bose!

Ya napa ya ba mafelelo
a bophelo bja Monna wa
borotho bja kgemere.

Beke 7

Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

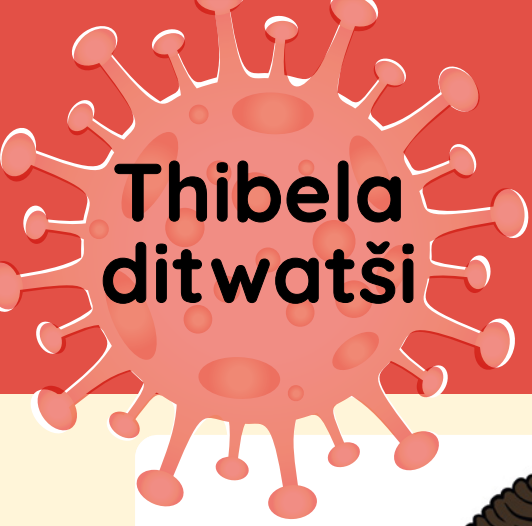
- Na o nagana gore ke ka lebaka la eng Monna wa borotho bja kgemere a ile a tshepha Kwena?
- Na go diregile eng ka Monna wa borotho bja kgemere?
- Na go diregile eng ka Kgomo, Kolobe le Mokgekolo?
- Lebanya dikarata le mantšu: **jele**, **tatso**.

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa mantšu a, **jele** le **tatso**.
- Na go na le maswao a makae a makalo?

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Bala lefoko ka tlagišo. Gopola maswao a makalo.
- Na ke setho sefe sa mmele wa gago seo o se šomišago go ja? (*molomo*)
- Na ke dijo dife tša gago tša mmamoratwa tšeo o di jago?
- Na ke dife dikwi tšeo di šomišitšwego mo kanegelong ye? (*monkgo, tatso, pono, go theeletša*)

**Thibela
ditwatši**

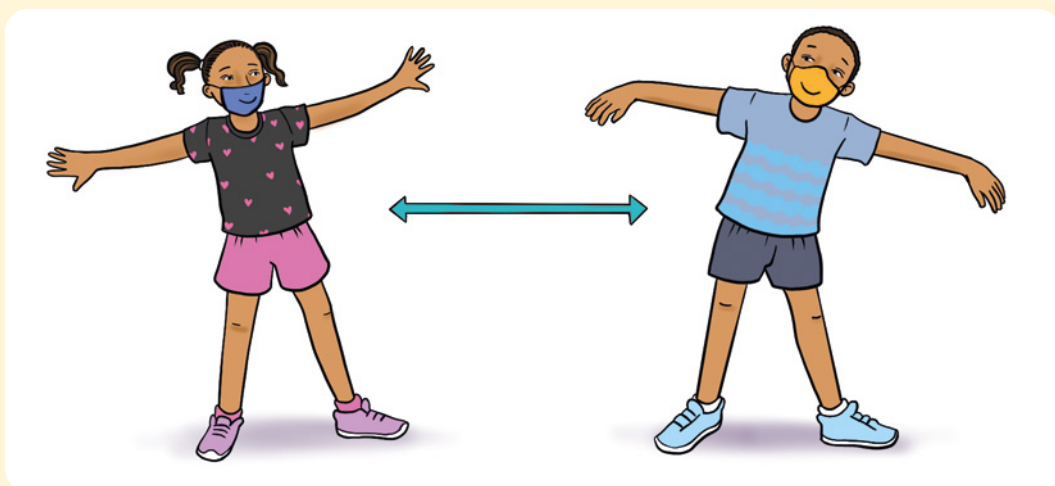
Go šireletšega kgahlanong le ditwatši

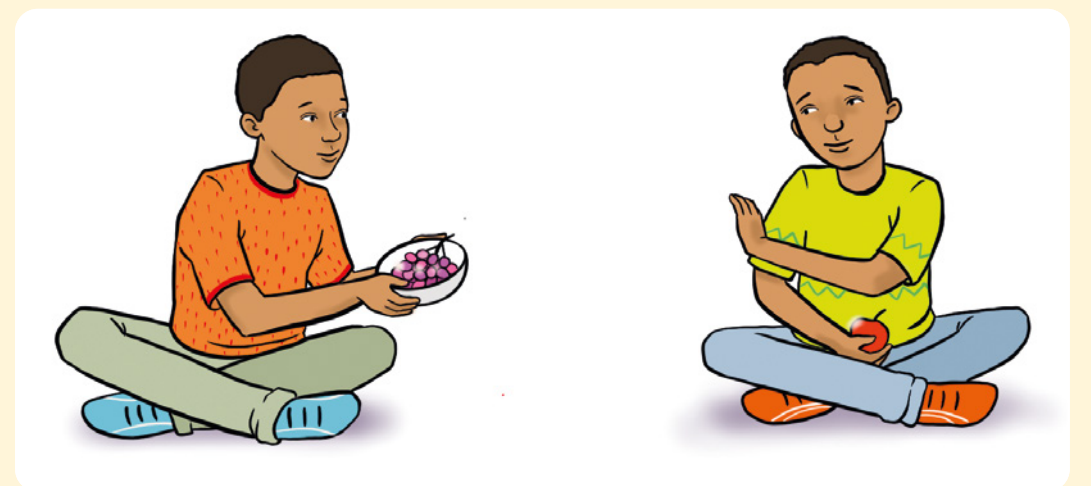
Apara maseke.

Hlapa diatla tša a gago ka
sesepa go bolaya ditwatši.

Ema goba dula bokgole bjoo
bo bolokegilego magareng ga
gago le batho ba bangwe.

O se ke wa abelana
ga bjale.

Dula ka gae ge o lwala.

Ethimola goba o gohlolele
setšung sa gago goba
go thišu.

Beke 8

Mabokgoni a Bophelo

- Ditwatši ga di bonagale efela di ka go lwatša. Covid-19 ke mohuta wa twatši.
- O ka ba Mothibedi wa Ditwatši:
 - Apara maseke o hlape matsogo a gago. O se ke wa swara sefahlego sa gago.

Ka tsela ye o ka thibela ditwatši go tsena ka gare ga maswafo goba molomong.

- Ema goba dula bokgole bjoo bo bolokegilego le batho ba bangwe, ebile o se ke wa abelana dilo le batho. Se se tla go thuša go efoga ditwatši tšeo batho ba bangwe ba ka bago ba na le tšona.

- Ge o lwala, dula ka gae. Ethimolele goba gohlolele setšung sa gago goba godimo ga thišu o be o e lahlele ka gare ga seolelamatlakala. Se o direla gore o se ke wa fetetša ditwatši go ba bangwe.
- Na ke dife tša dilo tše, tšeo o di dirago?

Busi le Koko

Beke 8

Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Na o tseba eng ka COVID-19?
- Šupa Busi. Šupa Koko.
- Ke ka lebaka la eng bobedi bja bona ba lebelelega ba nyamile?

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa mantšu a, ditwatši le COVID-19.
- Na go na le mafoko a makae? Na o tseba bjang? (*ditlhaka tše dikgolo, dikhutlo*)

Busi o ile a botša Koko ka twatši yeo e bitšwago COVID-19. E dira gore batho ba lwale.

Beke 8
Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Ke ka lebaka la eng Koko a dutše ka gae?
- Na Busi le Mma ba apere eng? Ke ka lebaka la eng?
- Na mošomo wa Mma ke eng?
- Na o nagana gore Busi o swere pampiri ya eng?

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa lentšu le, **dimaseke**. Na lentšu le le laetša gore ke maseke o tee goba ye mebedi?
- Na ke mafoko a makae mo lefokong le? Na ditlhaka tše kgolo ke tše kae? (*gopola gore maina a batho a thoma ka ditlhaka tše kgolo*)

Koko o dula ka gae.
Busi le Mma ba mo
tlišetša dikorosari.
Ba apara dimaseke.

- Sesepa
- Teye
- Dienywa
- Merogo
- Borotheo
- Bupi
- Kgogo
- Seela sa go hlwekiša

Beke 8

Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Na dijo di thuša bjang mmele wa gago go lwantšha ditwatši?
- Ke dilo dife tšeo e lego dijo mo go lenaneo le?
- Na ke ka lebaka la eng Koko a nyaka sesepa?
- Na o swanetše go hlapa matsogo a gago nako ye kae?
- Na ke ka lebaka la eng a nyaka seela sa go hlwekiša?

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa lentšu le, sesepa.

Beke 8
Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Na ke neng moo Busi a tlogo kgona go atla Koko gape?
- Na go bolokegile go dira seo ga bjale?
- Na Busi o tla ikwa bjang ge a atla Koko gape?

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa ditlhaka tše kgolo.

Ka letšatši le lengwe
Busi o tla kgona go gokara
Koko gape.

Melao ya ka phaphošing ya rena ya go ba kgahlanong le dikgoa

1. Re ka se hloriše ba bangwe.
Re ka se tlaiše goba go gobatša
yo mongwe ka maikemišetšo.

2. Re tla leka go thuša bana bao
ba tlaišwago. Re tla bolela ra
ba ra nyaka thušo ya motho
yo mogolo.

3. Re tla leka go amogela bana
bao ba hlaolwago.

4. Re tla swarana ka tlhompho
le botho.

Beke 9

Mabokgoni a Bophelo

- Na bokgoa ke eng? (ge o dira dilo (ka go boeletša), o gobatša goba go tšhošetša yo mongwe)
- Ke ka lebaka la eng molao wa mathomo o na le X? (laetša dilo tšeo re sego ra swanela go di dira)
- Ke ka lebaka la eng ye mengwe e na le ✓? (laetša dilo tšeo re swanetšego go di dira)
- Ke ofe molao woo o naganago gore o bohlokwa kukududu? Ke ka lebaka la eng?

Kiki

Kiki e be e le yo moswa sekolong.

Beke 9 Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Na bana ba ka dira bjang gore Kiki a ikwe a amogelebile?
- Na Kiki o fapana bjang le bana ba bangwe?
- Ke mang yoo a rego, "Ka kgopelo, tla re direng gore Kiki a ikwe a amogetšwe."? Na o tseba bjang? (*pudula ya go bolela e šupile motho yoo a bolelago*)

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa lentšu le, **amogelebile**.
- Hwetša lentšu la go thoma ka **s**.

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Na o nagana gore baanegwa ka gare ga kanegelo ye ba tšwa lefaseng lona le? Ke ka lebaka la eng?
- Diphedi tša go swana le tše re di bitša badiiledi. Na badiiledi ke ba nnete goba boikgopolelo? (*boikgopolelo*)
- Na ge o be o ka gopola ka badiiledi, o be o ka re ba lebelelega bjang?
- Na o nagana gore phapano magareng ga Kiki le ba bangwe e bohlokwa? Hlaloša.

Beke 9 Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Na o nagana gore Kiki o ikwa bjang?
- Ke ka lebaka la eng yo mongwe wa bana a se a bolela selo?
- Na o nagana gore Kiki o swanetše go dira eng? (*kakanyo*)

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa mantšu a, **kwera** le **kgorometša**.
- Hwetša lentšu la go thoma goba la felela ka a.
- Šupa dipudula tša go bolela. Ke mang yo a bolelago gabjale?

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Bana bao ba bonago bokgoa ba se dire selo ba bitšwa "babogedi".
- Ke dife dilo tšeo o ka di dirago ge o bona bokgoa?

Efela ka nako ya matena, bana ba bangwe ba ile ba tšeela Kiki dijo tša gagwe tša matena. Ba ile ba mo rumola ba be ba mo kgorometša.

Beke 9
Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

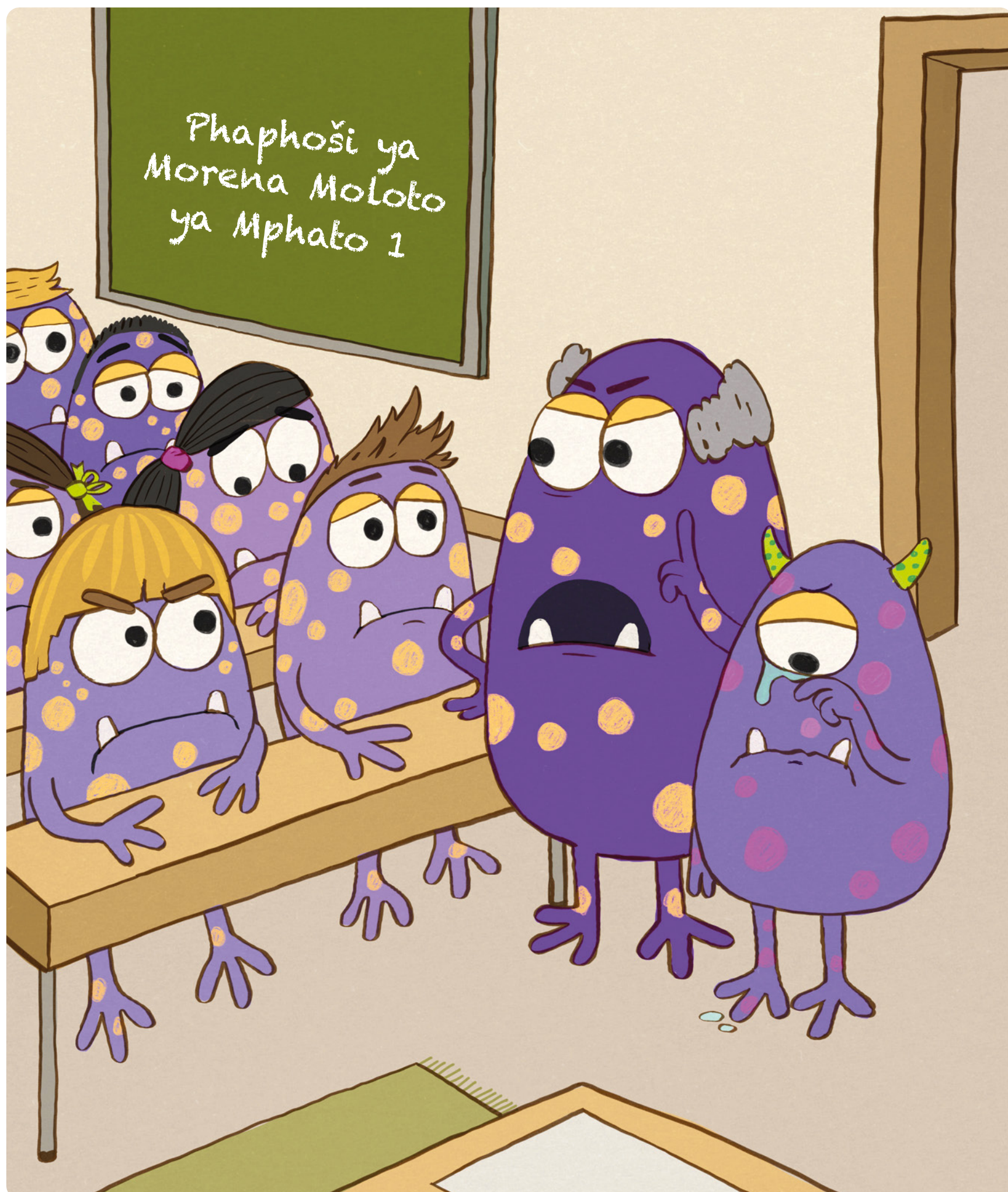
- Na Kiki o dirile gabotse ge a boditše Morena Moloto? Ke ka lebaka la eng o realo?
- Na ke eng se sengwe seo a ka bego a se dirile?

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Šupa mantšu a, **go se be botho le hloriša**.
- Hwetša mantšu ao a thomago goba a felelago ka **b**.
- Na go na le pudula ya go bolela mo letlakaleng le?

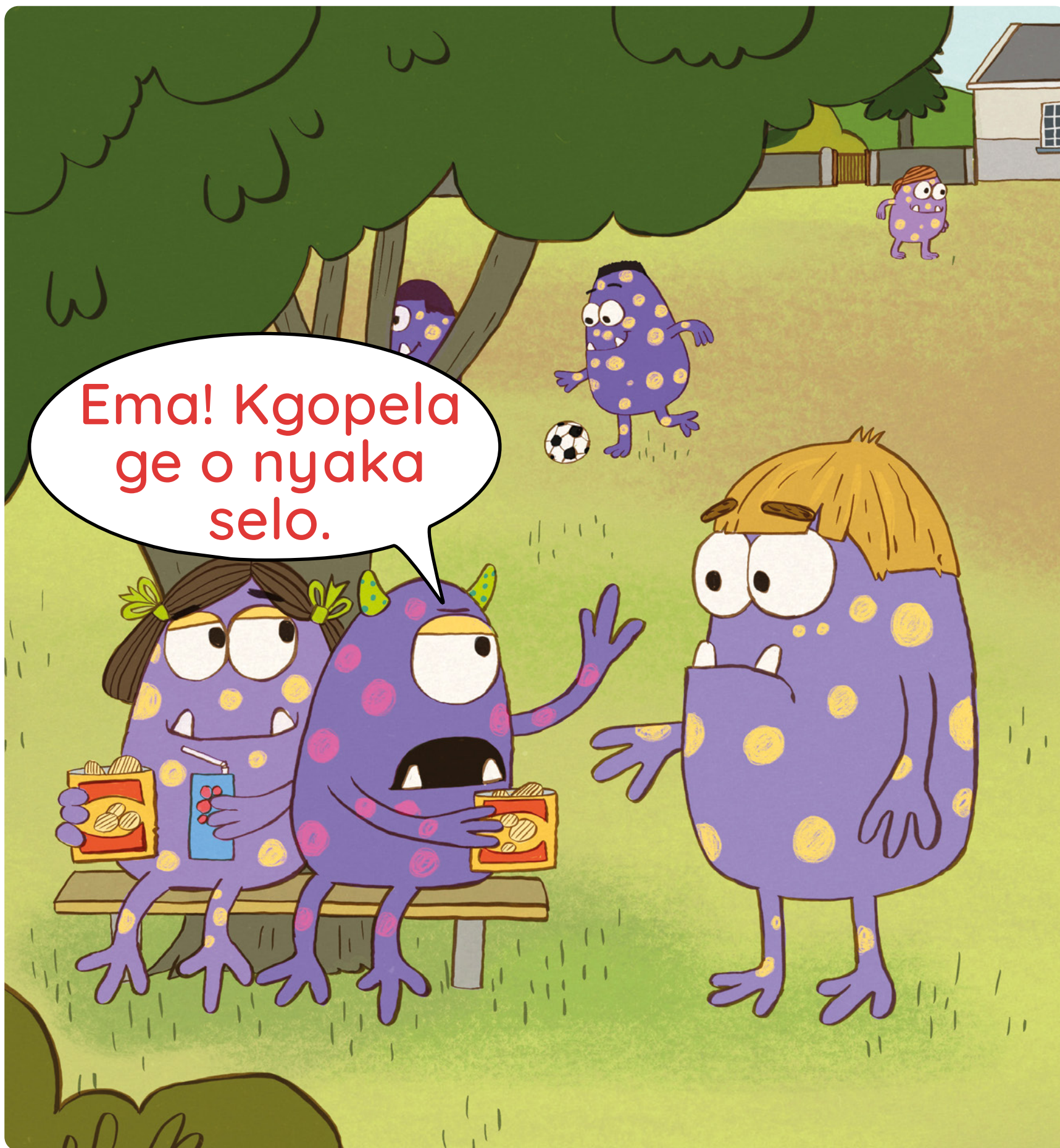
Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Na o nagana gore ke ka lebaka la eng bana ba be ba hloriša Kiki?

Kiki o ile a botša Morena Moloto. Morena Moloto o rile go tlaiša Kiki go bontšha go hloka botho.

Ka morago ga moo, Kiki a re Aowa go dikgoa!

Beke 9

Go Bala Mmogo

Letšatši 1: Kwešišo

- Na Kiki o šomana bjang le bokgoa?
- Ke ka lebaka la eng go le bohlokwa go ba le mogwera?

Letšatši 2: Go Tikhouta

- Hwetša mantšu ao a thomago goba a felelago ka m.
- Šupa lentšu le, **dikgoa**.
- Šupa pudula ya go bolela mo letlakaleng le.

Letšatši 3: Thelelo le go fetola

- Na tsela ye kaone ya go itirela bagwera efe?

Le yena o ile a ikhweletša mogwera yo moswa.

Ditebogo

Tšweletšo ya lenaneo le la go kopantšha Leleme la Gae le Mabokgoni a Bophelo e dirilwe ke sehlopha sa Funda Wande ka tšhomišano le sehlopha sa ditsebi tša thuto ya motheo ya Kapa Bodikela, Kapa Bohlabela le Limpopo, dirutegi go tšwa diyunibesithing tša go fapafapana le barutiši dikolong.

Dipuku tše di kgonne go tšweletšwa ka lebaka la thekgo ya mašelang ya Allan Gray Orbis Foundation Endowment, FEM Education Foundation, Michael & Susan Dell Foundation le Zenex Foundation.

Cover

Anja Stoeckigt

Photo credits

FREEPIK: Page 1: (from top left to bottom)

@karlyukav (circle), @wavebreakmedia (family with baby),
@rawpixel.com (circle), @disobeyart (mother with daughters),
@rawpixel.com (circle), @mego-studio (generational family)

FREEPIK: Page 22: (top to bottom) @kompor (scorpion),

@lifeonwhite (snake); **page 23:** (top to bottom) @bpm82 (shark),
@eduardo.canut (hyena); **page 24:** (top to bottom)
@25ehaag6 (cheetah), @byrdyak (impala); **page 25:** (top to bottom)
@jesusgiraldogutierrezdelolmo (eagle), @calonge (young child)

FREEPIK: Page 26: @kharlamov543211 (muscle);

@happypictures (bones); @ssstocker (organs)

www.fundawande.org

ISBN: 978-1-990952-61-6

Version 4: 2025

Motho mang le mang o dumeletšwe go abelana (go kopolla le go phatlalatša sedirišwa se ka tshepedišo goba sebopego sefe) goba go amantšha (go hlakantšha, go fetola le go tšwetša pele ka morero wo mongwe le mongwe), ge fela a ka leboga mošomo wa rena ka tsela ye:

Funda Wande, Sepedi Leleme la Gae le Mabokgoni a Bophelo, Puku ye Kgolo, Mphato 1, Kotara 2, CC BY 4.0

O seke wa tlatša ka mantšu goba polelo yeo e ka ganetšago ba bangwe seo laesense e se dumeletšego.

Tshedimošo ya go tlaleletša o ka e humana mo: <http://creativecommons.org/licences/by/4.0/>

